చెప్పు కింది పూలు

అనిసెట్టి సుబ్బారావు

మొదటి దృశ్యం

★

[ఈ కాలంలో యీ దేశంలో జరుగుతున్న సంఘర్షణ యిది. ఏదో ఒక రూపంలో, ప్రతి యింటిలో అనునిత్యం జరుగుతున్న సంఘటనలు యివి! ఆశలు, ఆశయాలు, అనురాగాలు - అన్నీ దారిద్ర్యపు ప్రళయనృత్యంలో నశించిపోయి పచ్చని సంసారాలే విచ్ఛిన్నమౌతున్నాయి.

ఒక మధ్యతరగతి కుటుంబీకుని ఇంటిలో హాలు. ఇందులో వస్తువులు - కుర్చీ, బల్ల, చిత్రాలు మొదలైన వేవీ గత యిరవయ్యేళ్ళలో కొన్నవి కావు. వృద్ధాప్యంతో ఉద్యోగం విరమించవలసివచ్చిన దశరథయ్యలాగే యీ వస్తువులన్నీ కడపటిరోజులు ఎలా గడుస్తాయా? అని కుమిలిపోతున్నాయి.

దశరథయ్య కళ్ళద్దాలకు దారంకట్టుతూ, అది తన తలకు సరిపోతుందో లేదో సరిచూసుకుంటున్నాడు. ఉన్న ఒక్కడే కొడుకు రామూమీద ఆశలు పెట్టుకుని బతుకుతున్నాడు. రామూ తల్లికిగూడ అదే ఆలోచన. అందుకే తల్లిదండ్రులు, కష్టార్జితమంతా రామూమీద పెట్టుబడి పెట్టి చదివించారు. లోకంలోకి వెళ్ళి కష్టనిష్ఠురాలు సహించి సంపాదించి సంసారాన్ని పోషించడం - రామూ ధర్మం.

ఇంతసేపూ వాకిట్లో ఎదురుచూస్తున్న తల్లి విచారంగా లోపలికొస్తుంది.]

తండ్రి : వచ్చాడా?

తల్లి : ఇంకా రాలేదు.

తండ్రి : వాడెందు కొస్తాడు! ఆ జీతం డబ్బులు ఛేతికొచ్చినయ్యేమో, తిరుగుతున్నాడు!

తల్లి : ఎందుకట్లా విసుక్కుంటారు! మీకు తెలియదూ, వాడట్లా తిరిగేవాడేనా!

తండ్రి : (కోపంగా) మూడురోజులవాడు పోయాడు, ఇంతవరకు అతీగతీ లేదు! విసుక్కుంటున్నానట, బుజ్జగించాలి గామాలు! ఇప్పుడింటి వాడొస్తాడు, నువ్వు సమాధానం చెపుతావా! వాడు నానా మాటలంటే పడాల్సిందేగా...

తల్లి : ఇంకా మాట పడటమెందుకు; అబ్బాయికి జీతం వస్తుందిగా; రాగానే వాడి మొహాన కొడితే సరిపోతుంది.

తండ్రి : వస్తుంది! వాడికి జీతంవచ్చేప్పటికే మనకు ప్రాణంమీది కొస్తుంది.

తల్లి : అబ్బ! ఎప్పుడూ వాడిమీద కసురుకోవడమేగాని ఒక్క మంచిమాట మాట్లాడరుగద! ఎంత దిగులుపడ్డాడో; వాడిసంగతి ఎప్పుడైనా ఆలోచించారూ, వాణ్ణిచూస్తేనే నాకు ఏడుపొచ్చింది, సరిగా అన్నమైనా ముట్టక సగమైపోయాడు! వాడి మూడురోజుల

నుంచి ఇంటికి రావడానికి టైం కాదేమో; మీ పిచ్చి కోపం చూసి...

తండ్రి : (నొచ్చుకుంటూ) కోపమా! నాకెందుకు కోపం! నాకు మాత్రం తెలియదూ? (పచార్లు చేస్తూ) ఏడీ? ఇంకా రాలేదేం మరి? ఒకట్లో తేదీకల్లా జీతం వస్తుందన్నాడుగా...

తల్లి : వస్తాడు లెండి! రాగానే వాడితో సంతోషంగా మాట్లాడండి! ఒక ఆఫీసా, ఒక బజారా... ఆరు నెలలు ఉద్యోగం కోసం కాళ్ళకి బలపం కట్టుకుని తిరగలేదే! అయినవాళ్ళనూ, కాని వాళ్ళనూ అభిమానం చంపుకుని దేహీ అని అడిగాడే!

తండ్రి : (జాలిగా) అవును, తిరిగాడు...

తల్లి : నలుగురిలో తెలివిగలవాడనిపించుకుని, బి. ఏ. ఫస్టున ప్యాసై, కష్టం అంటే ఏమిటో ఎరుగని బిడ్డ, పిచ్చి వాలకంపడి...

తండ్రి : (జ్ఞాపకం తెచ్చుకుని ఆలోచిస్తూ, దీనంగా) అవును, తిరిగాడు... నేనైతే భరించలేను...... నేనైతే ఏ బావో, చెరువో చూసుకునేవాణ్ణి...

తల్లి : (వారిస్తూ) ఊరుకోండి! ఇక మనకేం కావాలి; ఉద్యోగం వచ్చిందిగా! ఇక నుంచి నెలనెలకూ జీతం వస్తే ఈ అప్పులన్నీ తీర్చేసి, హాయిగా వాణ్ణొక ఇంటివాణ్ణి చేసి...

తండ్రి : (ఆలోచిస్తూ) అదే మరి! ఈ అప్పులన్నీ తీర్చేసి, మనల్ని చూసి నవ్వేవాళ్ళందరినీ, ఈ అప్పుల వాళ్ళందరినీ ఈ గడపదాటి లోపలికి రాకుండా చేస్తే; హాయిగా మన ఇంట్లో మనం సుఖంగా... (విసుగ్గా) పెండ్లి చేసుకోరా అంటే వద్దంటాడు గద! ఎన్ని సార్లు చెప్పాలి! పెండ్లి కుదిర్చామా; వాళ్ళ మామగారిదగ్గర డబ్బుతీసుకుని చదివించామా! ఈ నెలలో ముహూర్తం నిశ్చయం చెయ్యకపోతే నా డబ్బు నాకు ఇచ్చెయ్యమని ఇంత పొడుగున ఉత్తరం రాశాడు! (చనువుగా) అసలు ఎందుకూ వీడు వద్దనేది?

తల్లి : అబ్బాయికి మనసులో ఏముందో, మనకేం తెలుసు!

తండ్రి : (కొంచెం కోపంగా) వాడి మనస్సేమిటి! ఇదంతా వాడి శ్రేయస్సు కోసం గాదూ; నాకు పెండ్లి వద్దూ అంటే ఇప్పుడాగుతుందా, మాట యిచ్చిన తర్వాత—

తల్లి : మాకెందుకిచ్చారు అన్నాడు మొన్న —

తండ్రి : (ఇంకా కోపంగా) అంటాడు వాడికేం! మరి వాడి చదువుకూ, ఈ పరీక్షలకూ డబ్బెట్లా వచ్చిందో ఆలోచించాడా! నేను రిటైరై రెండేళ్ళవుతుంటే ఇన్నాళ్ళనుంచి ఇంటి ఖర్చు ఎట్లా వచ్చిందో ఆలోచించాడా! అయినా నువ్వు వాడితో ఏమీ చెప్పకుండా నాకు పెద్ద సలహా ఇవ్వొస్తావేమిటి!

తల్లి : (దిగులుగా) చెప్పాను! ప్రతిరోజూ చెపుతూనే వున్నా! వాడికేదో దిగులు పట్టుకుంది! ఇట్లా అయితే, అమ్మా! నేను వెళ్ళిపోతానన్నాడు —

తండ్రి : ఎక్కడికి? ఎందుకు?

తల్లి : ఏమో ఎందుకో —

తండ్రి : (ఆగ్రహంతో) తెలియదూ? నువ్వడగలా? ఇంకేం ఉద్యోగం

వచ్చింటగదా, ఇష్ట మొచ్చినట్టు ఊరేగాలనుకున్నాడు గాబోలు! అయినా మొన్న ఎప్పుడో పోయినవాడు ఇంతవరకు ఇంటిమొఖం చూడకపోవడమేమిటి? అసలు వస్తాడా రాడా! నే నీ సంసారం ఈదలేను, నేనే వెళ్ళిపోతాను. నవ్వూ, నీ అబ్బాయీ హాయిగా ఊరేగండి!

తల్లి: (దగ్గరకు వచ్చి, చేతులు పట్టుకుని) చూడండి! ఇదిగో! (కన్నీటితో గద్గద స్వరంతో) వాడిమీద కోపంవద్దు! ఎంత సుకుమారంగా పెరిగాడో, ఇప్పుడెంత కృశించి పోయాడో మీకు తెలియదూ?

తండ్రి: ఇన్నాళ్ళూ పెంచి చదివించి సంపాదించరా అంటే నీకూ, నాకూ వాడు చేసే ఉపకారం ఇదేనా!

తల్లి: ఇకనుంచీ వాడేగా మనకు! వాడు సంపాదించనన్నాడా, శక్తిలేనివాడా! అప్పుడు మీరు ఎన్నాళ్ళకూ ఉద్యోగం రాకపోతే, మీ నాన్నగారు కేకలేస్తుంటే, మీరు రోజూ కంట తడి పెట్టుకుంటూ—

తండ్రి: (దిగుళ్ళు వెళ్ళబోసుకుంటూ) అవును, అవును, నా గుండె పగిలిపోయింది! నిజమే! మరి ఇప్పుడుగూడా ఈ బాధ భరించవలసిందేనా! (జ్ఞాపకం తెచ్చుకొంటూ) చిన్నతనమంతా, పోనీ యౌవనంలో హాయిగా సుఖం అనుభవించకపోతానా అని ఆశపడ్డా! యౌవనంవచ్చింది, పోయింది! బ్రతుకుతెర్వులేక ఏడుస్తూ, బండచాకిరి చేస్తూ; ఇక ఇప్పుడు వృద్ధాప్యం వస్తేగా, కన్నకొడుకు సుఖపెడతాడు గదా అని సంతోషిస్తే... ఈ అప్పులు; అవస్థలు; అవమానాలు... అబ్బ!

(బయటనుండి "అమ్మా!" అని రామూ పిలుపు వినిపిస్తుంది.)

తల్లి: (బైటికిచూసి) వద్దు, వద్దు! వాడొస్తున్నాడు! జీతం తెచ్చేవుంటాడు; (వెళ్ళబోయి మళ్ళీవచ్చి) వాడిమీద కోప్పడకండి, సంతోషంగా మాట్లాడండి! (తండ్రి జాలిగా నవ్వుతాడు. ఆమె వెళ్ళిపోతుంది. తండ్రి నిజంగానే సంతోషంగా వున్నాడు. పచార్లు చేస్తూ కుర్చీమీద వున్న వుత్తరీయం తీసిచూస్తాడు. దానినిండా చిరుగులే 'నేటితో నీ ఋణం తీరింది' అన్నట్లు నిసిరి ఒక మూలకు గిరాటు వేస్తాడు.

తల్లి సంతోషంగా రామూను చెయ్యి పట్టుకొని తీసుకొచ్చింది. రామూ ముఖం పాలిపోయివుంది. నిస్సారంగా లోపలికి వస్తూ, జాగ్రతగా తల్లిదండ్రుల మనఃస్థితిని గమనించి దుఃఖం ఆపుకోలేక ఒకసారి రెండు కణతలూ నొత్తుకుంటాడు. నిస్పృహవల్ల కలిగిన నిర్లక్ష్యం, దైన్యం కప్పిపుచ్చుకోడానికి నటించే దైన్యం అతని ప్రతిమాటలోనూ స్ఫురిస్తాయి)

తల్లి: (ప్రేమతో) అసలే ప్రొద్దెక్కిపోయింది, కూర్చో అబ్బాయ్! నిలబడతావేం, అలిసిపోలా?

రామూ: అలిసిపోయాను, బాగా అలిసిపోయానమ్మా!

తండ్రి: (ఎంతో ఆదరంతో) వాడికి వేడినీళ్ళుపెట్టి త్వరగా భోజనం పెట్టరాదూ?

రామూ: నాన్న నామీద చాలా ప్రేమగా వున్నాడమ్మా ఈమధ్య!

తల్లి : అదేమిట్రా ! నీమీదగాక ఇంకెవరి మీద ప్రేమగా వుంటాంరా !

రామూ : (ఏడ్వలేక నవ్వుతూ) ఇంత భారం నేను మోయలేనమ్మా !

తండ్రి : (భార్యతో నే) అబ్బ ! ఎలాగైనా ఉద్యోగమంటే చాలా కష్టమే ! చేస్తున్నంతకాలం ఎప్పుడు రిటైరవుతానా అనిపించేది !

రామూ : (నవ్వుతూ) నేనుకూడా రిటైరు కావాలనుకుంటున్నా నమ్మా !

తండ్రి : (భార్యతో నవ్వుతూ) విన్నావా వాడి మాటలు ! (రామూతో) మొదటి నెలలో ప్రతిరోజూ అలాగే అనిపిస్తుంది ! తర్వాత తర్వాత, సెలవు వచ్చినా యింట్లో కూచోడానికే కష్టంగా వుంటుంది !

రామూ : ఇప్పుడు కూడా యింటికి రావాలంటేనే కష్టంగావుంది నాన్నా !

తండ్రి : (ఇంకా పెద్దగా నవ్వుతూ, భార్యతో) చూశావా ! నాకు తెలుసు! డబ్బు కంటికి కనపడితే యిక ఆఫీసే వైకుంఠ మనిపిస్తుంది !

తల్లి : (సంతోషంతో) ఎన్నడూ లేదు, ఇవాళ వింటున్నా; తండ్రీ కొడుకులు పరాచికాలాడుకోవడం ! అబ్బాయి నవ్వుతుంటే యిల్లంతా కలకలలాడు తుందండీ !

రామూ : నవ్వడమా ! చదువుతున్నంత కాలం బాగానే నవ్వానమ్మా ; ఆ తర్వాత నాలో నవ్వే రామూ చని పోయాడు, ఏడ్చే రామూ మిగిలాడు ! (పెద్దగా నవ్వుతాడు).

తండ్రి : నీకేంరా ! హాయిగా నవ్వుకుంటూ సరదాగా కాలం గడపాలి నువ్వు !

రామూ : ఏడ్వలేక నవ్వుతున్నా నాన్నా! (దుఃఖం పొంగివస్తుంది. చేతులతో ముఖం మూసుకుంటాడు. తల్లి, దండ్రి ఒకరినొకరు ఆశ్చర్యంతో చూసుకుంటారు).

తల్లి : ఛీ! ఏం మాటలురా అవి ! (రామూ చేతులుతీసి మెల్లగా నవ్వుతున్నాడు)

[ఒక్క క్షణం నిశ్శబ్దం]

తండ్రి : (కొడుకు నుద్దేశించి భార్యతో) ఇవాళ ఒకటో తేదీ అనుకుంటాను ?

రామూ : అవును. ఒకటో తేదీ అనుకుంటాను ?

తండ్రి : (నవ్వుతూ, భార్యతో నే) ఒకటో తేదీ జీతం వచ్చేరోజు !

రామూ : అవును. ఒకటో తేదీ జీతంవచ్చే రోజు.

తండ్రి : (భార్యతో) అబ్బాయి త్వరగా వచ్చాడే ఇవాళ ? పోయి అన్నం పెట్టరాదూ ?

రామూ : అవును. త్వరగానే వచ్చాను. ఆకలయింది. రెండు రోజులనుంచి అసలు అన్నమే తినలేదు.

తండ్రి : (ఆశ్చర్యంతో) అదేమిట్రా !

తల్లి : (బాధపడుతూవచ్చి గడ్డం పట్టుకుని) అంత ఎక్కువగా వుందా నాయనా పని?

రామూ : చాలా ఎక్కువగా వుందమ్మా !

తండ్రి : ఎలాంటిపని ఇచ్చారేమిరా ఆఫీసులో ?

రామూ : అబ్బో, చెప్పడానికి వీల్లేదు.

తండ్రి : పోనీ జీతం ఇవ్వలా ఇవాళ ?

తల్లి : పోనీ ముందు హోటల్ కుపోయి కాఫీతాగి రాకపోయావా !

రామూ : కాఫీకి డబ్బులేంటే ఇంటికే వచ్చే వాణ్ణి కాదమ్మా!

తండ్రి : (ఆదుర్దాగా) ఏం? ఏమయింది? జీతం ఎందుకివ్వలా?

తల్లి : ఇదేం ఉద్యోగంరా? మరి ఎప్పుడిస్తామన్నారు?

రామూ : (దుఃఖం భరించలేక పెద్దగా) ఎక్కడి ఉద్యోగం! ఎవరిస్తారు?

తండ్రి : (ఆందోళనతో) లేదూ? ఉద్యోగం. లేదూ? వచ్చిందన్నావుగా?

రామూ : అన్నాను.

తల్లి: మరి ఇన్నాళ్లూ ఏం చేస్తున్నావబ్బాయి!

రామూ : ఆరునెలలనుంచి చేస్తున్న తప్పు దిద్దుకుంటున్నా!

తండ్రి : (కోపంగా) అంటే? నీ ఉద్దేశం? ఎక్కడున్నావ్ రా?

రామూ : ఆరునెలలు తిరిగాను; కాళ్ళు బొబ్బలు పొక్కినై! ఊపిరి తిత్తులు చెడిపోయినై! నువ్వు నా స్థితిలోవుంటే ఇంతకంటె ఏం చేస్తావు నాన్నా!

తండ్రి : అయితే ఏం చేస్తున్నానంటావేం?

రామూ : విశ్రాంతి తీసుకుంటున్నా; విశ్రాంతి!

తల్లి : ఎక్కడరా? స్నేహితుల దగ్గరా?

రామూ : నావంటివాడికి స్నేహితు లెవరుంటా రమ్మా! రోడ్డు ప్రక్కన, పార్కులో, చెట్లకింద, అరుగుమీద! పార్కుచుట్టూ ఆఫీసులే! అందులో పనిచేస్తున్న వాళ్ళందరినీ చూస్తూ హాయిగా విశ్రాంతి తీసుకుంటున్నా! (యోగిలాగ) ఎందుకు నాన్నా అంత కోపం?

తండ్రి : (ఇంకా ఆగ్రహంతో, భార్యతో) చూశావటే, చూశావా! నే ననుమానించినంత పనీ జరిగింది! వాడు అసలు ఉద్యోగమే లేదంటున్నాడు! ఇప్పటివరకు ఆ బాకీల వాళ్ళందరినీ కాళ్ళా వేళ్ళాపడి ఆపితే, వీడు తెస్తాడుగదా అనే ఆశతో - (రామూతో) అసలు లేదు పొమ్మంటావా?

రామూ : అవును, లేదు! అవును, లేదు! అవును, లేదు!

తల్లి : (ఏడుస్తూ) మీరు ఊరుకోండి! వాడేదో పిచ్చిలో మాట్లాడుతున్నాడు. మీరు కోప్పడకండి!

తండ్రి : ఇక కోప్పడితే ఏం ప్రయోజనం! నీ కొడుకు భ్రష్టుడై పోయిన తర్వాత!

రామూ : నీ కొడుకే గాదు నాన్నా, మీ నాన్న కొడుకుగూడా! మనందరం అంతే!

తండ్రి : ఛీ! వెధవా! ఇంతపని చేసివచ్చి, ఇప్పుడు నోటికొచ్చినట్టు మాట్లాడతావురా!

రామూ : ఉద్యోగం కావాలని ప్రాధేయపడితే అందరూ ఎవరినోటి కొచ్చినట్లు వాళ్లు మాట్లాడారు; నేను మీతో అయినా మాట్లాడకపోతే ఎట్లా నాన్నా! (తల్లి, తండ్రి దగ్గరకు వెళ్ళి వారిస్తున్నది. అతను కోపాన్ని అణచుకుని మాట్లాడాలని ప్రయత్నిస్తున్నాడు)

తండ్రి : మాట్లాడతావురా! నీకు నా కష్టాలేం తెలుస్తాయి! రేపటినుంచీ మనం వీధిలో అడుక్కుతినే గతిపడితే నలుగురిలో నా పరువేమౌతుంది!

రామూ : నలుగురిలో కాదు నాన్నా, నలభైకోట్ల మందిలో! పరువా!

ప్రాణం లేనివాడికి పరువేం ఒరిగిస్తుంది నాన్నా!

తల్లి : (రామూను లాలిస్తూ) వద్దురా అబ్బాయ్! మనం లోపలికి పోదాంరా! అన్నం తిందువు రా!

తండ్రి : (భార్యతో కోపంగా) ఇట్లా బుజ్జగించే చివరికి నెత్తి నెక్కించుకున్నావ్! వీళ్ళకు ఖర్చు పెట్టడం మాత్రం తెలుసు! ఖర్చు, ఖర్చు, ఖర్చు! (రామూతో) పెంచాం, చదివించాం, పదిమందిలో గౌరవంగా బ్రతకాలని ఖరీదైన బట్టలు కుట్టించాం! ఆఖరికి మీ అమ్మ చచ్చిపోతున్నా మందులు కొనకుండా పరీక్షకు ఫీజు కట్టాను!

తల్లి : అబ్బబ్బ! మీరూరుకోండి! (అగి వింటున్న రామూను లోపలికి తీసుకు పోతున్నది.)

తండ్రి : (తన ధోరణిలోనే) నువ్వు పాసై ఒకారిగా తిరుగుతుంటే, పోనీ లంచ మిచ్చి ఉద్యోగం సంపాదించుకోరా అని ఐదు వందలిస్తే, అది కూడా చాలకపోక, పైగా కేసు వచ్చిపడితే పెద్దవాళ్ళ కాళ్ళు పట్టుకుని తప్పించ లేక నా తాడు తెగింది! (ఈ మాటలు మాట్లాడుతూనే ఇంతకుముందు విని రేసిన ఉత్తరీయం తెచ్చి పైన వేసు కుంటాడు)

రామూ : (వెనక్కి తిరిగివచ్చి కోపంగా) ఎవరు పెద్దవాళ్ళు! లంచాలు గుంజే వాళ్ళా? లాభాలు సంపాదించేవాళ్లా? గొప్పగొప్ప పదవుల్లో వుండి నావంటి వాళ్ళగొంతులు కోసేవాళ్ళా? ఎవరు పెద్దవాళ్ళు! నాకు ఉద్యోగం యివ్వని వాళ్ళా?

తండ్రి : నీకు మతి వుందా పోయిందా! ఏమిటీ మాటలు?

రామూ : మతిపోయింది నాకు గాదు, మీ అందరికీ! వొళ్ళమ్ముకుంటానన్నా, నెడమ్ముకుంటానన్నా వొద్దుపొమ్మనే ఈ లోకానికి! మనుష్యులు ఆకలితో చస్తుంటే, నీతులు చెపుతూ గోతులు తవ్వుకున్న యీ లోకానికి! ఏం నాన్నా! నాది తప్పు కాదని నాకు తెలుసు, నీకు తెలుసు! కాని నువ్వు మాత్ర మేం చేస్తావ్! సంసారం పోషించవలసిన వాడివి; ఇల్లు, పరువు, ప్రతిష్ఠ నిలబెట్టవలసినవాడివి (దగ్గు తెర వస్తుంది, ఆపుకుంటాడు. మృదువుగా) నాన్నా! చిన్నప్పుడు అంత ముద్దుగా ఎత్తుకుని తిప్పావే, పెంచావే! ఇందు కేనా! (కోపంగా) యిట్లా చిత్రహింస చెయ్యడానికేనా! నన్ను నీ సంపాద నకు సాధనంగా చూస్తున్నావు కదూ! నీకుగాదూ మతిపోయింది!

తల్లి : (కోపం పట్టలేక చరచర బయటికి వచ్చి) ఏమిట్రా యిది! నాన్నగారి మీద కేకలేస్తావట్రా! (మెల్లగా) ఆయన కష్టం నీకు తెలియదురా అబ్బాయ్! (చెయ్యిపట్టుకునిలాగుతూ) రా, లోపలికి రా! రా రా!

రామూ : ఎందుకమ్మా లోపలికి! ఏముంది! ఈ లోకంలో నాకు కావలసింది నీవు; నీవు యిక్కడే వున్నావుగా! (తల్లిని కౌగిలించుకుంటాడు)

తల్లి : (కరిగిపోతూ) మరెందుకు చెప్పావ్ నాయనా! ఉద్యోగం రాలేదనే చెప్పక పోయావా! అబద్ధ మాడతావట్రా నాన్నతో, నాతో?

రాముా : (కన్నీటితో) అవును, అబద్ధమే! ప్రతిరోజూ పట్నమంతా తిరిగివచ్చి, ఉద్యోగం దొరకలేదని చెపితే, మీరు నన్ను అసమర్థుడని నీచంగా, శత్రువుగా చూస్తుంటే, ఒక్క నాలుగు రోజులన్నా సంతోషంగా గడుపుదామని అవునమ్మా, అబద్ధం చెప్పా! అమ్మా నన్ను క్షమించమ్మా! అమ్మా నాన్నా గూడ నన్నర్థం చేసుకోకపోతే ఎట్లా బ్రతకనమ్మా! (తండ్రి యిది అంతా వింటూనే తల్లివంక చూస్తాడు. తల్లి అతి దీనంగా తండ్రి వంక చూస్తుంది.)

తల్లి : ఇదిగో, (తన మెడలోవున్న ఒకే హారం తీసి రాముాకు ఇస్తూ) ఉద్యోగం తప్పకుండా వస్తుంది? నా బంగారు తండ్రికి ఎంత కష్టం కలిగింది! తల్లిదండ్రులు కోప్పడితే ఎక్కడన్నా కష్టపెట్టుకుంటార్రా!

(రాముా గొలుసు అందుకోబోతున్నాడు. తండ్రి చూస్తాడు. వెంటనే వచ్చి ఆమె చేతిలోనుంచి ఆగొలుసు లాక్కుంటాడు).

తండ్రి : (కరకుగా) ఇదిగూడా పోతే ఇక వాడూ, మనమూ వీధికెక్కవచ్చు! రేపు ప్రొద్దుటికల్లా నిలువ నీడలేకుండా. ఏనుయ్యో, గొయ్యో చూచుకోవచ్చు!

రాముా : (పెద్దగా) నాన్నా!

తల్లి : (ఆశ్చర్యంతో) అదేమిటండీ!

తండ్రి : (అతి కఠినంగా) ఎక్కడికి పంపిస్తావ్ వీణ్ణి! పోయి ఎవరి నుద్ధరిస్తాడు! ఈ ముఖంచూసి ఎవడు ద్యోగమిస్తాడు! ఇక్కడేపడి చావమను!

(తల్లి కంగారుపడుతున్నది)

రాముా : (వొళ్లు తెలియని ఆవేశంతో కేకపెడుతూ) నాన్నా! నీవు నాశత్రువు!

తల్లి : (వారిస్తూ) రాముా! ఊరుకో!

రాముా : (కేకపెడుతూనే) అమ్మా! నీవు నా...(వెంటనే గ్రహించి, తలదించుకుని దీనంగా) క్షమించమ్మా! వెళ్ళివస్తా! (తక్షణం బైటికి వెళ్ళిపోతాడు. తల్లి, తండ్రీ నిశ్చేష్టులౌతారు).

తల్లి : (బైటికిచూస్తూ) రాముా! రాముా!

తండ్రి : (ఆజ్ఞాపిస్తూ) పిలవొద్దు!

తల్లి : ఏమిటి?

తండ్రి ॥ ఏముంది! నేను శత్రువునట!

రాముా : (తిరిగివచ్చి, సూటిగా గంభీరంగా) నేను ఉద్యోగం లేకపోతే మీ నాన్న ఐదేళ్ళు పోషించలా? అంత మాత్రం ప్రేమ నీకులేదూ? అంత మాత్రం అర్హత నాకులేదూ? (వెంటనే వెళ్ళిపోతాడు)

తండ్రి : (కలవరపడతాడు. సిగ్గుతో తల దించుకుంటాడు. బైటికి చూస్తాడు.) రాముా! ఓ రాముా!

(రాముా వెళ్ళిపోయినట్టు తండ్రి వైఖరి స్పష్టంచేస్తుంది. తల్లి దగ్గరికి వస్తుంది. ఇద్దరూ ఒకరి నొకరు చూసుకుంటారు.)

తండ్రి : (పలవరించినట్టు మాట్లాడతాడు) ప్రేమ!

ప్రేమగాదు శక్తి! శక్తిగాదు సంపాదన! సంపాదనలేని సంసారం శ్మశానమై పోతుందే! (తల్లి కన్నీరు తుడుచుకుంటూ, ఆయన చేయిపట్టుకుని కుర్చీలో కూర్చోపెడుతుంది.)

★

రెండవ దృశ్యం

★

కొన్ని నెలలు గడిచింది. తల్లిదండ్రులు పూర్వంకంటె నీరసంగా బ్రతుకీడ్చు కున్నారు.

దశరథయ్య హాలులో పచార్లు చేస్తున్నాడు. ఆమె లోపలినుంచివచ్చి, అతనికి కన్నీళ్ళు కనపడకుండా కొంగుతో అద్దుకుంటున్నది. దగ్గరికి వస్తుంది. ఆమెలో ఏదో బైటపడలేని బాధ దాగివున్నట్టు స్పష్టంగా తెలుస్తోంది.

తల్లి: ఏమండీ!

తండ్రి: (ఏదో ఆలోచనలో వున్నవాడు ఉలిక్కిపడుతూ) ఊఁ ఏమిటి?

తల్లి: ఏమీ లేదు; ఎక్కడైనా కొంచెం డబ్బు చూడండి!

తండ్రి: నువ్వు నోరెత్తితే ఇది తప్ప వేరే సంగతి వుండదని నాకు తెలుసు!

తల్లి: అవసరమైనప్పుడు అడగక తప్పుతుందా మరి?

తండ్రి: ఉహూఁ ఏమిటా అవసరం?

తల్లి: (మాట్లాడదు)

తండ్రి: చెప్పవేం? ఎందుకు డబ్బు?

తల్లి: అదే...

తండ్రి: ఓహో! వాడికి పంపించడానికా! ఏం, ఎక్కడున్నాట్ట! ఇక్కడికే రమ్మనగూడదూ?

తల్లి: వాడు చాలా కష్టాల్లో వున్నాడండీ మనం...

తండ్రి: మనం సుఖంగా వున్నామా? ఏమిటట్లా మాట్లాడతావ్! ప్రొద్దున లేస్తే ఇంట్లో అడుగు పెట్టిన ప్రతివాడూ డబ్బులివ్వాలనేవాడేగా! అందుకు గాదూ, నేను లోకుల మొఖం చూడలేక ఇంట్లో కూచున్నది? పో, వాణ్ణే ఇక్కడికిరమ్మను, లేకపోతే పొమ్మను! ఏం ఉత్తరం రాశాడా? రాస్తే చించి పొయిలో పారెయ్యి!

తల్లి: మెల్లగా మాట్లాడండి! ఉత్తరం రాయడం కాదండీ—వాడు...

తండ్రి: కబురు చేశాడా? ఏం రాచకార్యాలు వెలిగిస్తున్నాట్ట? అసలెక్కడున్నాడూ అంటే సమాధానం చెప్పవేం?

తల్లి: (జాలిగా) మీ కాళ్ళు పట్టుకుంటా మెల్లగా మాట్లాడండి! వాడు మన వాడుకాదూ? ఏమిటా మాటలు ఏమిటా పిచ్చి కోపం?

తండ్రి: (ఒక్కక్షణం తాపీగాఆలోచించి) నేనూ వాడూ కలసి నిన్న యాతన పెడుతున్నాంగదూ! లేదులే, మళ్ళీ అట్లా మాట్లాడనులే! నాదగ్గర డబ్బు లేదు, మరి నేనేం చేస్తాను చెప్పు! (తల్లి దీనంగా లోపలికి వెళ్ళబోతుంది) మాట, ఇలారా! (వస్తుంది, ఆమె మెడవంక తేరిపార చూస్తాడు) నీ గొలుసు ఏం చేశావ్?

తల్లి: అమ్మించి డబ్బు పంపించాను! మీతో చెప్పానుగా!

తండ్రి: (కోపంగా) నీతో చెప్పానుగా, అమ్మవద్దని! (కేకలువేస్తూ) ఎందుకు చెప్పాననుకున్నావ్; నేనే అమ్మేసి ఏదో వొక బాకీ తీర్చెయ్యలేకనేనా!

తల్లి: మెల్లగా మాట్లాడండి! అబ్బ...

తండ్రి: (కోపంగానే) నాకు తెలియకుండా దొంగచాటుగా...

బైటనుండి : (తలుపుకొట్టిన చప్పుడు.) ఏమండీ! దశరథయ్యగారూ! దశరథయ్యగారూ!

తండ్రి : ఎవరో వచ్చారు. పో, నేను లేనని చెప్పి తలుపు బిగించిరా!

తల్లి : (వెళ్ళి మళ్ళీ తిరిగివచ్చి లోపలికి వెళ్ళి పోతుంది.)

వ్యక్తి : (ప్రవేశిస్తూ) శుభమా అని పెండ్లి కొడుకుని చూద్దామని కొస్తుంటే తలుపులు బిగించుకుని కూచుంటారేం! (తండ్రిఏదో ఆలోచిస్తున్నట్టుగమనించి) ఏమిటది! వియ్యంకుడుగారేదో దీర్ఘాలోచనలో వున్నారూ?

తండ్రి : (నవ్వు నటిస్తూ) ఎప్పుడొచ్చారు? ఇంటి దగ్గర అంతా క్షేమమేనా?

వ్యక్తి : ఆహా! ఏదో కాలం గడుపుతున్నాం! మన ఇంట్లో అందరూ...?

తండ్రి : ఆఁ. కులాసగానే వున్నాం.

వ్యక్తి : అంటే...చూడండి! ముందు నా కొక సంగతి చెప్పాలి!

తండ్రి : (భయంతో) ఏమిటది? భోజనమయిన తర్వాత తీరికగా మాట్లాడుకుందాం లెండి!

వ్యక్తి : అంతే లెండి! (మనసు పట్టలేక) దానికేమిటిగానీ, ఈ మధ్య ఒకవార్త విన్నానూ...ముందీ ఒక్కటీ చెప్పేసెయ్యండి!

తండ్రి : (భయపడుతూనే) ఆ, అదా; అవునండి! మావాడు ఒకరి మాటవినే రకంగాదు!

వ్యక్తి : (సంతృప్తిగా) అసలెందుకు వినాలీ అంటాను! ఈ రోజుల్లో కుర్రవాళ్ళకున్న తెలివితేటలు పెద్దవాళ్లకు లేవండి! ఏమంటారు!

తండ్రి : (అర్థంగాక నవ్వునటిస్తూ) అంటె?

వ్యక్తి : ఇంకా దానికి టీకా తాత్పర్యం చెప్పాలండీ, రెండు మూండేళ్ళలో డిస్ట్రి కలెక్టరౌతాడు చూడండి!

తండ్రి : (ఆశ్చర్యంతో భయంతో జంకుతాడు. మాట్లాడడు)

వ్యక్తి : ఆఁ కులాసగా వున్నాడా? ఏడీ, ఆఫీసు కెళ్ళాడా?

తండ్రి : (తప్పనిసరియై చెప్పేస్తూ) లేడు! అసలు ఇంట్లోనే లేడు. ఎక్కడికో వెళ్ళిపోయాడు!

వ్యక్తి : ఏం? అప్పుడే ట్రాన్స్‌ఫర్ అయిందా?

తండ్రి : అసలు ఉద్యోగమెప్పుడొచ్చింది?

వ్యక్తి : (ఆశ్చర్యంతో) అయితే? మీరనేది?...

తండ్రి : అవును, అసలు ఉద్యోగమే రాలేదు. మాపోరు పడలేక దేశాల మీద పోయ్యాడు. సంతోషించారా?

వ్యక్తి : (గాభరాగా) ఆ, ఆ, ఆ! సంతోషించ దలచుకుంటే మీఇంటి కెందు కొస్తానండి!

తండ్రి : మేం రమ్మనమనలేదే! మీరే వచ్చారు!

వ్యక్తి : రాక ఏంచేస్తామండీ! నలుగురూ మంచివాడంటుంటే ఏదో పొడిచేస్తాడనుకున్నాం. తినడానికి మెతుకులేదని తెలిసీగూడా చదివిస్తే పైకొస్తాడుగదా అని కట్నంసొమ్ము ముందే ఇచ్చుకుని చదివించాం! ఇప్పుడేం చెయ్యాలి! చెప్పండి!

తండ్రి : అదిగూడా మీరేచెప్పండి!

వ్యక్తి : ఐతే ఇదేనా! ఇంత పెట్టుబడి పెట్టినందుకు మాకు మిగిలేది మీ

కోపాలూ తాపాలూ......ఇదేనా మర్యాద!

తండ్రి: (తనలోని దుఃఖం కర్కశత్వంగా మారింది) నిజం చెప్తున్నా! నేను గూడా పెట్టుబడిపెట్టా, మీకంటే ఎక్కువగా మమ్మల్ని పోషిస్తాడుగదా అని! వాడి జీవితాన్ని మన సంపాదన కోసం వాడుకుందామని ఇద్దరం ప్రయత్నించాం...

వ్యక్తి: (పెద్దగా) ఇదేం హాస్యంగాదండీ!

తండ్రి: హాస్యమని నే ననలేదే! వాస్తవం! వాస్తవం హాస్యంకంటే అద్భుతంగా వుంటుంది! (పెద్దగా నవ్వుతాడు)

వ్యక్తి: అదేమిటి! నేనేం నవ్వులపాలు గావడానికొచ్చాననుకుంటున్నారా! చాల్లెండి!

తల్లి: (లోపలినుంచి వచ్చి, దీనంగా, కాని గట్టిగా) మెల్లగా మాట్లాడుకోండి! ఇంట్లో మేం బ్రతకాలా అఖ్ఖర్లేదా?

తండ్రి: (నవ్వు ఆపుకోలేక) తెలిసిందా! మీరు కేకలు వేసినా మెల్లగా వెయ్యాలి! ఇది ఈకాలపు మర్యాద! అవమానించినా, హత్యచేసినా అన్నీ అతి మర్యాదగా జరిగిపోవాలి.

వ్యక్తి: మీధోరణి నాకర్థం కావడంలేదు! ఇప్పుడేం చెయ్యమంటారు? పెండ్లి కుదుర్చుకున్నతర్వాత రెండేళ్ళాగాం; చదువు పూర్తిచెయ్యాలన్నాడు; సరే: పరీక్ష లైపోవాలన్నాడు; సరే, ఉద్యోగం రావాలన్నాడు ... ఇప్పుడేమో దేశాలమీదకి పోయాడంటారు ...

తండ్రి: (మాట్లాడడు)

వ్యక్తి: మాటలు చెప్పరేమండీ?

తండ్రి: (విరక్తుడై) ఏం చెప్పమంటారండీ, నా ప్రాణం తియ్యండీ!

వ్యక్తి: (ఆలోచిస్తూ) బాగానే వుంది! మీ ప్రాణం మా కెందుకు; మా డబ్బు మొత్తం రెండువేల ఐదువందలు, అంతేనా? మాది మాకు పడెయ్యండి! వెళ్లిపోతాం!

తండ్రి: (మాట్లాడడు)

వ్యక్తి: మాట్లాడరేమండీ! ఇంతకాలం పెండ్లిచెయ్యకుండా అమ్మాయిని యింట్లో అట్టిపెడితే ఎంత అప్రతిష్ట వచ్చిందో మీకేం తెలుస్తుంది!

తండ్రి: (ఒక్కక్షణం మౌనంగా వుండి, హుందాగా) పాపం, మీ అమ్మాయి సంగతి ఆలోచిస్తే జాలివేస్తుంది!

వ్యక్తి: ఎందుకు! ఈ కబుర్లన్నీ మాకక్కర్లేదు. ఇక మీవాణ్ణి పెండ్లి చేసుకోదూ; చేసుకుంటానన్నా మేం వొప్పుకోం!

తండ్రి: అందుకు కాదు! అంత మంచి అమ్మాయికి మీవంటి తండ్రి వున్నందుకు –

వ్యక్తి: (ఆగ్రహంతో పెద్దగా) యేమన్నావ్! మీ యింటికొచ్చింది మీ చేత మాట లనిపించుకోడానికేనా!

తండ్రి: (ఇంకా ఆగ్రహంతో) మా దగ్గర డబ్బులేదు! ఇక మేమేం చెయ్యలేం! తర్వాత మీ ఇష్టం!

వ్యక్తి: మరి మా డబ్బు?

తండ్రి: డబ్బు! డబ్బు. ఇదొక జబ్బయిపోయింది! పొండి! మావాడు చచ్చిపొయ్యాడనుకోండి! పొండి!

తల్లి: (చరచర బైటికివచ్చి కోపంగా) ఏమండీ! మమ్మల్నీ ఇంట్లో బ్రతకనిస్తారా లేదా?

తండ్రి : (తీవ్రంగా) బ్రతక్కపోతే నావండి!

తల్లి : (కోపం పట్టలేక) చచ్చే స్థితిలోనే వున్నాడు నీకొడుకు.

తండ్రి : (అమితాశ్చర్యంతో) ఏమిటి? ఎవరు?

తల్లి : (అతి జాలిగా) మన అబ్బాయే!

తండ్రి : (ఆదుర్దాగా) ఎక్కడున్నాడు?

తల్లి : లోపలే!

తండ్రి : ఏం చేస్తున్నాడు? ఎప్పు డొచ్చాడు?

తల్లి : వారం రోజులనాడు వచ్చాడు. వాడికి క్షయ జబ్బు పట్టుకుంది! ఇంటి కొచ్చి మంచాన పడ్డాడు! (ఏడుస్తూ) వాణ్ణి చూస్తే ఏడుపొస్తున్నది. నెత్తురు కక్కుతున్నాడు. గొలుసమ్మి మందు ఇపిస్తున్నా...

తండ్రి : నాతో...నాతో చెప్పలేదేం?

తల్లి : వాడే వద్దన్నాడు! మిమ్మల్ని చూడ్డానికే సిగ్గుపడుతున్నాడు!

తండ్రి : (లోపలికి వెళ్ళబోతూ) పద, చూసివద్దాం!

తల్లి : (గట్టిగా) వద్దు!

తండ్రి : (తల్లిని పక్కకు తోసివేస్తూ, తీవ్రంగా) పో అవతలికి! నా కొడుకును నేనుచూసుకోగూడదూ? నేనేం అపకారం చేశాను వాడికి!

తల్లి : (అడ్డునిలిచి వారిస్తూ) వద్దు! మీరంటే భయం వాడికి! మిమ్మల్ని చూడటానికి ముఖం చెల్లకంలేదు వాడికి! వద్దు! (తండ్రి ఆమెవంక నిర్ఘాంతపోయి చూస్తూ నిలబడతాడు. ఆమె లోపలికి వెళ్ళిపోతుంది. అతను పడక కుర్చీలో కూలబడతాడు. ఇంత సేపూ పచార్లు చేస్తూ వింటున్న వ్యక్తి 'డబ్బే ఒక జబ్బయిపోయింది'. అని గొణుక్కుంటున్నాడు. తండ్రి దగ్గరకి వచ్చి దైన్యం నటిస్తూ)

వ్యక్తి : మీరన్నట్టు; లోకంలో డబ్బే ఒక జబ్బయిపోయింది! (తండ్రి తల పంకించి వూరుకుంటాడు) మీ కష్ట మంతా...ఈ విధంగా...చివరికి... పాపం (తండ్రి తలెత్తి చూడగానే అతను ఆపేస్తాడు. మళ్ళీ పచార్లు చేస్తూ) మీరన్నట్టు...పాపం...

తండ్రి : (జాలిగా) నే నేమంటే ఏం ప్రయోజనం! మేం ఏమైపోతే ఎవరి క్కావాలి!

వ్యక్తి : (సానుభూతిగా పెదవి విరుస్తూ) నిజం! నిజం! ముమ్మాటికీ నిజం!
(పచారు చేస్తూ) డబ్బే జబ్బయి పోయింది...జబ్బే డబ్బయి పోయింది! (హటాత్తుగా ఏదోస్ఫురించి) జబ్బే డబ్బయి పోయింది. జబ్బే...డబ్బే... ఐపోయింది! (ఆలోచిస్తూ తండ్రిదగ్గరికి వచ్చి, తాపీగా అతన్ని పరిశీలించి, అతిమృదువుగా) చూడండి! ఒక్క విషయం చెపుతా, వింటారా? మిమ్మల్నే! లేవండి! (తండ్రిలేస్తాడు. ఇద్దరూ ఒకరి దగ్గర కొకరు జరుగుతారు.) ఎందుకలా దిగులు పడతారు! మన మేం చెయ్యగలం! ఒకరు కష్టపడుతుంటే నేను చూడ లేను! నా మాట వినండి!...అబ్బా యికి మందులు తెప్పిస్తారా? డబ్బు కావాలా?

తండ్రి : (ఆదుర్దాగా) ఇవ్వండి! మీ ఉప కారం మరిచిపోలేను!

వ్యక్తి : (డబ్బు ఇవ్వకుండానే) అయితే ఒక పని చేద్దామా?

తండ్రి: మీరేం చెయ్యమన్నా చేస్తాను!

వ్యక్తి: మళ్ళీ కాదనగూడదు! మాట యిచ్చినట్లేనా; తప్పుతారా! (రహస్యంగా) మనిద్దరం చెరిసగం తీసుకుందాం (అదేమిటో అర్థంగాక తండ్రి ఆశ్చర్యంగా చూస్తాడు) తొందరెందుకూ, నేనుచెప్తానుగా! (అతను డబ్బు ఇస్తాడు. తండ్రి తీసుకుంటాడు.)

తండ్రి: వాణ్ణి బ్రతికించుకుంటే అదే పదివేలు!

వ్యక్తి: అంతేగాదు. (రహస్యంగా తండ్రి చెవిలో ఏదో చెపుతాడు. తండ్రి నిశ్చేష్టుడౌతాడు) ఒక వేళ చనిపోయినా పదివేలే!

తండ్రి: (నిస్సహాయుడై అటు యిటు తిరుగుతాడు) నాకర్థం కాలేదు!

వ్యక్తి: (చాకచక్యంతో మృదువుగా) ఇందులో ఏముంది అర్థం గాకపోవడానికి! నాదగ్గర కాగితాలు ఉండనే వున్నై! మీవాడి లైఫ్ ఇన్స్యూర్ చేద్దాం! (హఠాత్తుగా డాక్టరు బైటినుంచి లోపలికి పోతున్నాడు. వ్యక్తి చూడలేదు. తండ్రి చూసి కంగారు పడతాడు.) చూశారూ! మీవాడిచేత చిన్న సంతకం చేయిస్తేసరి! తర్వాత ఏది ఏమైనా పదివేలు రేపు తెల్లారేటప్పటికి...(వ్యక్తి డాక్టరును చూసి సంభాషణ ఆపి నాలుక కొరుక్కుంటాడు.)

డాక్టరు: (లోపలికి వెళ్ళబోతూ తండ్రితో) నమస్కారమండి!

తండ్రి: (కంగారుగా) నమస్కారమండి! మావాడు లోప ఉన్నాడు!

డాక్టరు: (వ్యక్తిని గమనిస్తూ లోపలికి వెళ్లిపోతాడు)

వ్యక్తి: మీకేం భయంలేదు! కావాలంటే ఇతనిచేతనే సర్టిఫై చేయించుదాం! (డబ్బులో వుంది అన్నట్టు వేళ్ళు మీటుతూ) ఇందులో వుంది!

తండ్రి: (నోట మాటరాని మనఃస్థితిలో) ఇదా, మీ, ఆలోచన!!

వ్యక్తి: ఏం బాగుందికదూ? ఇంతవరకు ప్రపంచంలో ఎవ్వరూ...అంటే, ఈ విధంగా జబ్బును డబ్బుగా మార్చలా; ఒప్పుకుంటారా!

తండ్రి: ఒప్పుకోవడమే న్యాయమంటారు! ఊఁ?

తండ్రి: పోయేవాడెలాగూ పోతాడు! మనమైనాసుఖంగా బ్రతకడంలో తప్పేమిటీ అంటారు?

వ్యక్తి: (సంతోషంగా) అంతే! అంతే!

తండ్రి: (కరకుగా) ప్రాణం పోయినా ఫలితముండాలంటారు? (వెళ్ళికుర్చీలో కూర్చుని తలపట్టుకుంటాడు)

వ్యక్తి: మనం ఏదో ఒక విధంగా...

తండ్రి: (కేక వెయ్యడానికి ఓపికలేక) మీరు! మీరు మనుష్యులుగదా; తండ్రితో ఎలా చెప్పారీమాట! కన్నతండ్రితో!

వ్యక్తి: అయినా ఇందులో తప్పేముంది! మీకు కొంత డబ్బువస్తుంది, నాకూనా డబ్బు వచ్చేస్తుందనుకోండి! రేపు ప్రొద్దుటికల్లా, అంటే మీవాడి సంగతి తేలిపోయేలోపల; అన్ని పనులూ పూర్తిచేసుకుని ఇంటికొచ్చేలోపల, అంతా సిద్ధంచేస్తా! పదివేలండీ! పదివేలు! పోయే ప్రాణాన్ని మనం పట్టుకోలేం గదా! వచ్చే భాగ్యంటే ఎందుకు వదులుకోవాలీ!

తండ్రి : (ఇంత సేపూ నిశ్చలంగా మౌనంగా వున్నవాడు ఇప్పుడు అతి బలహీనంగా నవ్వుతాడు) మీరు చెప్పేది ... న్యాయంలాగే కనపడుతుంది...

తల్లి : (ఇంతలో తల్లి లోపలినుంచి ఆగ్రహంతో సూటిగా వచ్చి, వ్యక్తి చెంప మీద ఈడ్చికొడుతుంది) నువ్వు మనిషివి కావు, రాక్షసుడివి! నీ వంటి దుర్మార్గులుండబట్టే యెంత మంచివాళ్ళయినా, ఎంత చదువుకున్నవాళ్ళయినా నిలవనీడ లేక అల్లాడుతున్నారు!...

వ్యక్తి : (నివ్వెరపోయి చూస్తున్నాడు)

తండ్రి : ఏమిటది ఊరుకో!

తల్లి : (ఆమెకు ఎవరిమాటా వినిపించదు) నీ వంటి నీచులుండబట్టే వాడు దిక్కులేనిపక్షిఅయి దేశమంతా తిరిగి రెక్కలు విరిగి ఇంట్లో వచ్చి పడ్డాడు! మా నావు బతుకులతో చెలగాటమాడతావా! (తండ్రి చేతిలో డబ్బు తీసుకుని, వ్యక్తి మీద విసిరికొడుతుంది తండ్రితో) రండి! అబ్బాయి మిమ్మల్ని చూడాలంటున్నాడు!

తండ్రి : (ఇంతసేపూ సిగ్గుతో తల దించుకుని వున్న తండ్రి ఆశ్చర్యపడతాడు) నన్నా?

తల్లి : (ఆజ్ఞాపిస్తూ) అవును. మిమ్మల్నే! రండి!

తండ్రి : (లేచి నిలబడి, వెళ్ళబోయి, ఆగి) వద్దు! వద్దు! నేను రాను! వాణ్ణి కళ్లారా చూడదగినంత మంచివాణ్ణి కాదు నేను!

తల్లి : పిలుస్తుంటే రాకేం!

తండ్రి : వద్దు! వాడు నన్ను క్షమించడు!

తల్లి : మీరు రావాలి! (ప్రాధేయపడుతూ) ఒక్కసారి వచ్చిచూడండి! మీ కంటే వాడికెంత ప్రేమో మీకు తెలియదు!

తండ్రి : (తల్లి చేతులు పట్టుకుని) నేను కూడా...వాణ్ణి హింసించాను కదూ! లోకానికి బానిసనైపోయి, వాళ్ళతరఫున వాణ్ణి మాటలతోనే పొడిచాను కదూ!

(లోపలనుండి గంభీరంగా, కాని బలహీనంగా "అమ్మా! అమ్మా! అమ్మా!" అని రాము పిలుపు వినిపిస్తుంది)

తల్లి : (తండ్రిచెయి పట్టుకుని) రండి! పిలుస్తున్నాడు! మీకోసమే! (ఇద్దరు లోపలికి వెళ్లిపోతారు. వ్యక్తి ఏమి చెయ్యడానికీ తోచక ఒకసారి అటూ ఇటు తిరిగి, హఠాత్తుగా లోపలికి వెళ్ళబోతున్నాడు. డాక్టరు లోపలినుంచి బైటకు వస్తూ అతనికి అడ్డు నిలబడతాడు. వ్యక్తి తలఎత్తి చూడగానే)

డాక్టరు : (గంభీరంగా) నువ్వు కూడా ఎందుకు వెళ్ళడం! చనిపోయినవాడు సంతకం ఎలా పెడతాడు!

(లోపలినుంచి తల్లి, తండ్రి "రామూ! రామూ!" అని ఏడవటం వినిపిస్తుంది. వ్యక్తి తనవస్తువులు తీసుకుని బైటికి వెళ్లిపోతాడు. అతని వెంట డాక్టరుగూడా.)

★

మూడవ దృశ్యం

★

[రాత్రి, హాలులో మినుకు మినుకుమని వెలుగుతున్న దీపం చుట్టూ క్రీడలు ఆడు కున్నాయి.

ఇల్లంతా మౌనంగా వుంది. అప్పు డప్పుడు ఎక్కడో చాలా దూరంగా కుక్కలు మొరగడం వినిపిస్తుంది. జాలిగా ఎవరో రాగమాలపించడం వినిపిస్తుంది.

తల్లి కుర్చీలో కూచుని బల్లమీదవున్న మల్లెపూలతో మాల గుచ్చుతోంది. తండ్రి నిశ్శబ్దంగా అటు ఇటు పచార్లుచేస్తున్నాడు.

తల్లి, తండ్రివంక చూస్తుంది. తండ్రి ఏదో చెప్పబోతాడు, కాని మాట్లాడడు. తల్లి చేయెత్తి ఏదో చెప్పబోయి ఆగుతుంది. కొన్ని క్షణాలు ఎవ్వరూ మాట్లాడరు.]

తండ్రి: ఏమిటాలోచిస్తున్నావ్ ?

తల్లి: (ఉలిక్కిపడి) ఆ? అహా, ఏమీ లేదు.

తండ్రి: మరిచిపొమ్మని చెప్పానుగదూ !

తల్లి: ఏమిటి ?

తండ్రి: అదే !

తల్లి: (పేలవంగా నవ్వి) హు! మీరు మరిచిపోగలిగారా ?

తండ్రి: (మాట్లాడలేదు)

తల్లి: నేను మరిచిపోలేను! ఈ జీవితంలో మరిచిపోలేను ! వాడు ఇంటి నిండా తిరుగుతూ... చిన్నతనంలో... హాయిగా ఆడుకుంటూ ... నిండుగా నవ్వుతూ పాడుతూ...ఇప్పటికీ వాడు ఇంట్లో తిరుగుతున్నట్టే వుంది...

తండ్రి: వారం రోజులు ! అప్పుడే వారం [illegible] ! తలుచుకుంటే ఇవాళే జరిగినట్లుంది! నా కళ్ళ ముందుగా వాడే...వాడే చనిపోవాలా; నాకా అదృష్టంలేదూ!

తల్లి: (బాధగా) ఊరుకోండి! ఏం మాట లవి !

(కొన్నిక్షణాలు నిశ్శబ్దం)

తండ్రి: నేను కూడా ... నేను కూడా వాణ్ణి పీడించాను! ఏం ఉద్యోగం చెయ్యనన్నాడా! దొరక్క పోవడం వాడితప్పా? తప్పునాది!...వాడు చని పోవడ మేమిటి. నేను బ్రతకడ మేమిటి?

తల్లి: ఊరుకోండి! అట్లామాట్లాడితే నేను భరించలేను ... మీదికాదు తప్పు!

తండ్రి: నాదే! కాదూ, నాదికాదూ ?

తల్లి: కాదు. ముమ్మాటికీ కాదు!

తండ్రి: నువ్వు మనసార మాట్లాడుతు న్నావా, నన్ను ఓదార్చడానికా?

తల్లి: మీదెలా అవుతుంది ! మీరేం చేస్తారు ! సంపాదించినంత కాలం సంసా రాన్ని పోషించారు ! చదివించారు ! మీరు ఏదైను కావాలని వాళ్ళంటే మీరేం చేస్తారు !

తండ్రి: అవును ! నేను పనికిరాను ! పాలన్నీ పిండుకున్న తర్వాత పాడు గెవరికి కావాలి ! వాడూ పనికి రాలేదు ! వాడు కష్టాలు భరించలేక కృశించి కృశించి చివరికి దిగులుతోనే ఆ జబ్బుపట్టుకుని...అబ్బబ్బా !...

(కొన్ని క్షణాలు మౌనం)

తల్లి: (ఏదో ఆలోచనవచ్చి హఠాత్తుగా) చూడండి ! అబ్బాయి కళ్ళు ఎంత అందంగా వున్నాయనుకున్నారు ! ధగ ధగ మెరిసిపోయినై! ఈ వూళ్ళో యింతమంది పిల్లల్ని చూస్తున్నాం గాని, వాడికంటె అందమైన వాళ్ళ

వ్వరూ కనపడలేదు! ఆ కండ్లు! వెన్నెల ముద్దల్లాగున్నై! అమ్మా! అని పిలిచాడు. చూశాను. ఆ కళ్ళల్లో వాడిదిగులు కనపడింది. వాడి ఆశ కన్పించింది. వాడి ప్రేమ కన్పించింది. 'అమ్మా!' అన్నాడు. 'ఎందు కమ్మా నాన్నకు నా మీద అంత కోపం?' అన్నాడు.

తండ్రి : వాడు చనిపోవడ మేమిటి, నేను బ్రతికి వుండటమేమిటి? నేనే, నేనే వాణ్ణి వేధించుకు తిన్నాను! అబ్బ! నే నెప్పటికీ మరిచిపోలేను. "నాన్నా! నీవు నా శత్రువు!" అన్నాడు. (మొహాన్ని చేతులతో మూసుకుంటాడు).

తల్లి : అబ్బబ్బ! ఇప్పుడెందుకు లెండి! ఊరుకోండి! (కొన్ని క్షణాలు నిశ్శబ్దం).

తండ్రి : (పూలమాలవంక దీక్షగా చూస్తూ) చాలా బాగున్నాయి సుమా!

తల్లి : మల్లెపూలంటే వాడి కెంతో ఇష్టం!

తండ్రి : వాడి జీవితమే అలాంటిది! సుకుమారమైన పువ్వు, ఏముంది చెప్పు కింద రాచి పారేస్తే ఎట్లా బ్రతుకు తుంది!

తల్లి : (పూలమాల చూపుతూ) బాగా లేదూ! అక్కడికి తీసుకుపోయి; అదే సమాధి దగ్గరికి; అలంకరించాలని...

తండ్రి : చాలా బాగుంది! (దీనంగా నవ్వుతూ) నీవు తల్లివి! వాడి మనసు నీకు తెలుసు! వాడికి తగినట్లే సన్నగా నాజూకుగా చాలా బాగుంది!... ఈ పూలెంతకు కొన్నావ్?

తల్లి : అబ్బో! చాలా ఖరీదు చెప్పాడు. ఎంతైతే నేం, ఉన్న చిల్లరంతా ఇచ్చేసి తీసుకున్నా—

తండ్రి : (హటాత్తుగా కోపంవచ్చి) అంతా ఇచ్చేసి కొన్నావా! తర్వాతెట్లా? అప్పు పుట్టించలేక చస్తుంటే! ఏం ఇప్పుడు పూలదండ లేకపోతే! రేపు మన కెట్లాడబ్బు?

తల్లి : మీరు తండ్రి! కదూ?

తండ్రి : (వెంటనే పొరపాటు గ్రహించి పశ్చాత్తాపంతో కుంగిపోతూ, జాలిగా) నాదే పొరపాటు! నాదే! నాదే తప్పు! నాదే! (ఏదో ఆలోచించు కుంటున్నాడు. తల్లి కన్నీరు తుడుచు కుంటున్నది.)

(కొన్ని క్షణాలు నిశ్శబ్దం)

తండ్రి : (ఆలోచనలోనే తల్లితో) నేను కూడా... చిన్నతనంలో... మనమంతా ఎంత పవిత్రంగా వున్నాం!

తల్లి : (తల వూపుతుంది)

తండ్రి : ఏళ్లు గడిచినకొద్దీ, లోకానికీ, మనకూ జరిగిన పోరాటంలో నేనే ఓడిపోయాను! సంపూర్తిగా నా తత్వమే మారింది! మానవత్వమే పోయింది! నీవిప్పటికీ పవిత్రంగా వున్నావ్! ఏలా వున్నావో తెలుసా? నేను నిన్ను కాపాడాను!

తల్లి : ఇంటిపట్టున ఉండేదానికి నాకు లోకంతో ఏం సంబంధంవుంది! అవును!

తండ్రి : ఆనాడు కోపంతో నువ్వాతన్ని తిడితే ఆశ్చర్యపడ్డాను! అబ్బాయి... అబ్బాయి చనిపోతే...డబ్బు వస్తుం

దని ఆశపడ్డాను! అది న్యాయంగానే కనిపించింది; అబ్బా, ఎంతఘోరం!

తల్లి: పోనీలెండి! ఊరుకోండి! మరిచిపోండి!

తండ్రి: మరిచిపోవాలనే ప్రయత్నం చేస్తున్నా, కాని గాయం నయమైతే మాత్రం మచ్చ మానుతుందా!

(కొన్ని క్షణాలు నిశ్శబ్దం)

తండ్రి: ఏమి టాలోచిస్తున్నావ్?

తల్లి: (ఉలిక్కిపడి) ఆ? అహ, ఏమీలేదు!

తండ్రి: మరిచిపొమ్మని చెప్పానుగదూ!

తల్లి: ఏమిటి?

తండ్రి: అదే!

తల్లి: (దుఃఖం ఆపుకోలేక) నేను మరిచిపోలేను! నేను మరిచిపోలేను! (ఉద్రేకంతో నిలబడబోతూ పూలమాల చేతిలోకి తీసుకుంటుంది. ఇంతలోనే దూరంగా జాలిగా రామూ గొంతు వినిపిస్తుంది. "అమ్మా! అమ్మా!" ఆమె విని కలవరపడుతుంది. చేతులు వొణుకుతాయి. పూలమాల మళ్ళీ బల్లమీద పడిపోతుంది. మెల్లగా రామూ ప్రవేశిస్తాడు. అతన్ని పోలికపట్టడం కొంచెం కష్టమే అయినా, ముఖం యౌవన తేజంతో కలకలలాడుతున్నది. స్వచ్ఛమైన తెల్లని దుస్తులు ధరించాడు. అతి నెమ్మదిగా, మృదువుగా, గంభీరంగా అమృతత్వాన్ని స్ఫురింపజేస్తూ మానవుంతటినీ ప్రేమించే ఉదాత్త పురుషునిలా మాట్లాడుతాడు. ఆమె ఆశ్చర్యంతో చూస్తుంది.)

రామూ: అమ్మా! అంతా క్షేమంగా వున్నావా! (ఆమె తనను తాను నమ్మలేని స్థితిలో వుంది) నేనేనమ్మా; రామూని! బాగున్నావా!

తల్లి: వచ్చావా, నువ్వొచ్చావా!

రామూ: నిన్ను చూసి పోదామని వచ్చానమ్మా!

తల్లి: (ఆనందం భరించలేక కన్నీరు కార్చుతూ, కౌగలించుకుంటూ) నా తండ్రీ వచ్చావా! ఇదంతా కలగా వుంది! ఎక్కడనుంచి వచ్చావో; ఎలావచ్చావో!

తండ్రి: (ఆశ్చర్యపడుతూ, తల్లితో) ఎవరితో? ఏమిటది? ఎవరితో మాట్లాడుతున్నావ్?

రామూ: (తల్లితోనే) ఎక్కడున్నా ఎలా వున్నా అమ్మకోసం రాకుండా ఎలా తప్పుతుంది! (నవ్వుతూ) నీకు నేను జ్ఞాపకం వున్నంతకాలం నేను జీవించే వుంటానమ్మా!

తల్లి: (తండ్రితో) విన్నారా! మనరామూ! మాట్లాడరేం! బ్రతికే వున్నాడండీ!

తండ్రి: (ఆశ్చర్యంతో) రామూ ఆ? నీకేం మతి పోయిందా? ఏమిటా మాటలు, ఊరుకో!

తల్లి: మీకు కనపడటంలేదూ? మనరామూ మనల్ని చూసి పోవడానికొచ్చాడండీ!

తండ్రి: చాల్లే! ఏమిటీ వెర్రి! ఎట్లా వస్తాడు!

రామూ: నాన్నకు నేను కనపడటం లేదమ్మా! పాపం! అది నా తప్పు కాదు!

తల్లి: ఏం నాయనా! అయితే...నాన్నే తప్పుచేశాడా?

రామూ: కాదమ్మా, ఆయనదీ తప్పుకాదు, నాదీ తప్పుకాదు! నాన్న తనపాత్ర తాను నిర్వహించాడమ్మా! నీది విషాదం! నాది అంతం! లోకం దృష్టిలో ఇదంతా ఒక నాటకం.

తల్లి : ఏమిటో, నీ మాటలు నా కర్థం కావ డంలేదు ! రా నాయనా, కూర్చోవేం!

రామూ : ఇప్పుడు కూర్చున్నా, నడిచినా ఏం చేసినా నాకు దిగులు లేదమ్మా; నాకు అనంతవిశ్రాంతి దొరికింది !

తల్లి ; (తండ్రితో) విన్నారా, విన్నారా ! మనవాడు సుఖంగా వున్నాడండీ ! ఇప్పుడు వాడికి దిగులన్న మాటేలేదు ! చూడండి ! ఎలా నవ్వుతున్నాడో !

తండ్రి : (ఆశ్చర్యంతో అంతటా పరికించి చూస్తూ) అయితే నిజంగా రామూ వచ్చాడా ? నిజమేనా ? నీతో మాట్లాడుతున్నాడా ? (బాధతో) మరి నాకు కన్పించడేం !

రామూ : ఎందుకమ్మా నాన్నతో చెప్తావ్ ! ఆయన మనస్సు నిర్మలంగా మారేవరకూ ... అంతవరకూ నన్నెలా చూస్తాడమ్మా !

తల్లి : అదేమిటిరా ! నాన్న మీద యింకా నీకు కోపమేనా. రామూ !

రామూ : (నవ్వుతూ) లేదు ! కోపతాపాల సోపానాలు గడిచి వచ్చానమ్మా ! పాపం ! నాన్న ఏం చేస్తాడు ! ఆయన దశరథుడు ! కైకేయి స్వార్థంవల్ల ఆయన కళ్ళుమూసుకుపోయి, మనసార ప్రేమించిన రామూను కష్టాల కారడ వుల్లోకి తరిమాడు ! అమ్మా ! ఈలోకం కైకేయి !

తల్లి : (ఆనందం దుఃఖం పొంగెత్తివస్తుంటే పట్టలేక) రామూ ! నువ్వు మారి పోయావురా ! నువ్వు మా రామూవు కావు, దేవుడివి ! రామూ !.—

తండ్రి : (తల్లితో) అడుగు ! అడుగు ! నన్ను క్షమించమని అడుగు!

తల్లి : (అతి మృదువుగా) చూడు! నాన్నను క్షమించవూ ? అమ్మ కోరిక తీర్చవూ ?

రామూ : నే నేం చెయ్యగలనమ్మా ! మీ అందరినీ చూస్తుంటే జాలివేస్తుంది ! ఈ యిళ్లు; ఇవి గోరీలు ! ఈ మను ష్యులు ఊపిరిపీల్చే శవాలు ! మీకంటె నేను నయం ! అందుకే, మిమ్మల్ని ఓదార్చి పోదామని —

తల్లి : (తండ్రితో సంతోషంగా) విన్నారా ! మన రామూకు మనమీద ఎంత ప్రేమో ! విన్నారా !

తండ్రి : (కోపం వచ్చి) ఏం ! అంతమాత్రం నామీద ప్రేమవుంటే నాకు కనపడ గూడదా, నాతో మాట్లాడగూడదా ! నేనేనా అంత పనికిరానివాణ్ణి !

తల్లి : (రామూవంక చూస్తూ ఆందోళన పడుతూ) ఏమీ అనకోవద్దు నాయనా! ఆయన కోపదారి మనిషి, నీకు తెలు సుగా !

రామూ : నాకు తెలుసమ్మా ! నాన్నకు కోపంలేదు. దుఃఖమే దుర్భరమై కోపంగా మారింది ! నాకు తెలుసమ్మా !

తల్లి : (కరిగిపోతూ) నీఅంత జాలిగుండె అందరికీవుంటే ఎంత బాగుండేది నాయనా !

రామూ : అందుకే వచ్చానమ్మా !

తల్లి : ఎందుకు ? చెప్పు నాయనా !

రామూ : చెపితే చేస్తారా ?

తల్లి : ఏం చెయ్యమంటావో చెప్పు ! మే మేం చెయ్యగలిగితే అది చేస్తాం; నీ కోసం !

తండ్రి : ఏం చెపుతున్నాడు ! అడుగు ! తప్పకుండా చేస్తాం ! ఈ క్షణంనుంచే!

రామూ : మీకు శక్తివుంటే చెయ్యండి చెయ్యమని అందరితోనూ చెప్పండి ! !

తల్లి : ఏమిటది ?

తండ్రి : అడుగు ! అడుగు !

రామూ : ఏముందమ్మా ! బాధలతో కృశించిపోయే వాళ్ళకు జాలితలిచి సహాయం చెయ్యండి ! మనుష్యులకు కావలిసింది డబ్బు, దర్పం కాదమ్మా; సంతోషం ! సుఖం ! ప్రతి మనిషీ మంచివాడైనా లోకం ఇంత దుర్మార్గంతో ఎందుకు నిండివుందో తెలుసుకుంటే, ఈ లోకాన్ని పూర్తిగా బద్దలుగా పగులగొట్టి ఆకలి, జబ్బులు, ద్వేషం, క్రోధం అన్నిటినీ పూర్తిగా నాశనంచేస్తే, మళ్ళీ పునాదులువేస్తే, ప్రతిఇల్లూ చల్లగా, మనుష్యుల మనస్సులు కలిసి అంతా హాయిగావుంటే అదేనమ్మా సుఖం ! అది మనుష్యులకు తగినలోకం !

తల్లి : (పరవశమై, తండ్రితో) విన్నారా? విన్నారా ? రామూ ఏమన్నాడో విన్నారా ? వాడు దేవుడు !

తండ్రి : (ఆదుర్దాగా) ఏమన్నాడు ? ఆఁ ఆఁ ఏం చెప్పాడు ?

రామూ : అమ్మా ! నేను వస్తానమ్మా !

తల్లి : (హటాత్తుగా దెబ్బతిన్నట్టు) ఆ ! ఆఁ ! వెడతావా ? వద్దు, వద్దు.

రామూ: తప్పదమ్మా! మనిషికి జీవితకాలమే తక్కువ ! మరి స్మృతి ఎన్నాళ్ళు బ్రతుకుతుందమ్మా ! (నెమ్మదిగా గంభీరంగా వెళ్లిపోతాడు)

తండ్రి : వెడుతున్నాడా ? మన రాముం ! ఉండమను !

తల్లి : (నిశ్చేష్టురాలై చూస్తూ, భర్తవంకకు తిరిగి) రామూ వెళ్లిపోతున్నాడు ! మీరు పిలవండి !

తండ్రి : ఏడీ ?

తల్లి : (బైటికి చూపిస్తూ) అదుగో !

తండ్రి : (బైటికిచూస్తూ, ఆశ్చర్యపడుతూ, హటాత్తుగా ఆనందాతిరేకంతో పొంగిపోతూ) ఆ !, అ! అదుగో ! (పెద్దగా పిలుస్తూ) రామూ ! ఓ రామూ ! (రామూ వెనుతిరిగి చూస్తూన్నట్టు) అదుగో నవ్వుతున్నాడు ! (పిలుస్తూ) ఓ రామూ ! (రామూ వెళ్లిపోయాడని తండ్రి ముఖకళవళికల్ని బట్టి తెలుస్తుంది. భార్యతో) రామూ నాకు కన్పించాడు నా వంక చూసి నవ్వాడు. (ఈ లోపల ఆమె పూలమాల చేతిలో పట్టుకోవడం చూసి) ఎంతపని చేశావ్ ! పూలమాల వెయ్యలేదేం !

తల్లి ! (బైటికి చూస్తూ ఆ మాటలు విని త్రుళ్లిపడి, కలవరించినట్టు మాట్లాడుతుంది) ఏడీ! ఏడీ రామూ ! రామూ రాలేదుగా ! మన మనస్సులో కన్పించాడు ! అంతేగా !

(అతను విభ్రాంతుడైచూస్తుంటాడు ఆమె వెక్కి వెక్కి ఏడుస్తుంది.)